

Kartenos (Vytauto) gatvė – Kretingos miesto vartai

(Pabaiga. Pradžia Nr. 43)

Už vartotojų bendrovės pastato dešinėje gatvės pusėje tebestovi apie 1930 m. verslininko Joselio Joselovičiaus pasistatytas dviaukštis tinkuoto mūro namas su balkonu. Jo pirmajame aukšte veikė savininko manufaktūros parduotuvė ir butas, o antrąjį aukštą nuomojosi gydytojas Dovydas Karlinskis, įsirengęs jame gyvenamąjį būstą ir ligonių priėmimo kabinetą.

Gydytojui išsikėlus, patalpas 1938 m. išsinuomojo apskrities savivaldybė, įkėlusį į jas Kretingos viešąją biblioteką, kuri turėjo apie 3 000 knygų, o jai vadovavo knyginkė Bronislaiva Karbauskaitė. Po karo namas nacionalizuotas ir visas atiduotas 1945 m. veiklą atnaujinusiai Kretingos valstybinei maseinei bibliotekai, veikusiai jame iki 1957 metų.

Biblioteką iškėlus, čia įsikūrė Kretingos rajono liaudies teismas. Teisingumo ministerijos lėšomis 1994–1995 m. pastatas restauruotas, jame veikė Kretingos apylinkės teismas, o šiuo metu – Plungės apylinkės teismo Kretingos rūmai.

Už J. Joselovičiaus namo gyvenimo mėsaininkas Calelis Gilis. Jo namas buvo pailgas, tinkuoto mūro sienomis, vienaukštis, stačiakampio plano, su rūsiu ir medine mansarda. Pastatą nacionalizavus, viename gale buvo įrengti komunaliniai butai, o kitame veikė daržovių parduotuvė. XX a. 9 dešimtmečio pradžioje namas nugriautas, o 1995–1998 m. toje vietoje išaugo du nauji dviaukščiai namai.

Priešingoje gatvės pusėje, Vytauto ir tuometinės P. Eimučio (dab. Trumposios) gatvių dešiniame kampe verslininkas Jurgis Peldys 1935 m. pasistatė dviejų aukštų tinkuoto mūro pastatą. Jį įsirengęs, iš išsinuomotų patalpų Viešojoje aikštėje 1939 m. perkėlė restoraną

Jurgio Peldžio viešbučio ir restorano „Saulė“ pastatas, kuriame sovietmečiu veikė MGB-KGB (valstybės saugumo) ir MVD (milicijos) skyriai bei kalėjimas. Juliaus Kanarsko nuotr., 2007 m.

ir viešbutį „Saulė“. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui viešbutis su restoranu didelio pelno nedavė. 1944 metų kovo pradžioje dalį pastato išsinuomojo Kretingos apskrities komendantūra, kurios veiklą organizavo raštvedys-ūkio vedėjas kapitonas Osvaldas Žadvydas. Joje rinkosi Kretingos apskrities savanoriai, įstoję į generolo Povilo Plechavičiaus vadovaujamą Vietinę rinktinę ir pasiryžę ginti Lietuvą nuo grįžtančių bolševikų.

Savininkui J. Peldžiui pasitraukus į Vakarų, pastatas sovietų okupacijos pradžioje buvo nacionalizuotas ir perduotas represinėms struktūroms. Jame įsikūrė MVD–MGB Kretingos valsčiaus poskyrio būtinė, o vėliau Kretingos rajono milicijos ir Valstybės saugumo komiteto (KGB) skyriai bei areštinė (laikino sulaikymo kamera). Saugumo būstinėje buvo sudarinėjami tremiamųjų sąrašai,

kalinami, tardomi ir kankinami kovotojai už Lietuvos laisvę. Inžinierius Ignas Jablonskis savo atsiminimuose rašo, kad kankinimų metu enkavedistai kieme užvesdavo variklį, kurio skleidžiamas triukšmas turėdavo užgožti kankinamųjų riksmus. Dėl čia vykdomų kankinimų kretingiškiai pastatą pokario metais vadino „Kailių dirbtuvėmis“. Prie pastato ir jo kieme sribai pamedavo iš Kretingos apylinkių parvežtus nukautų partizanų kūnus.

Atkūrus Nepriklausomybę, iki 1999 m. čia veikė Kretingos rajono policijos komisariatas. Policijai išsikėlus į kitas patalpas, pastatas grąžintas teisėtiems paveldėtojams. Jame veikia komercinės įstaigos, teisinės paslaugas teikia advokatų biurai.

Iš kitų istorinių pastatų reikėtų paminėti buvusią Kretingos evangelikų liuteronų kleboniją (Vytauto g. 43A). Šalia jos, įvažiavimo į kiemą vietoje 1831–

1852 m. stovėjo antroji, medinė, Kretingos evangelikų liuteronų bažnytelė, kurią bendruomenė įsirengė iš bernardinų (pranciškonų observantų) įsigytoje ir parsivežtoje koplyčioje.

Po Antrojo pasaulinio karo kleboniją sovietų valdžia nacionalizavo ir perdavė Kretingos komunalinės tarnybos Namų ūkio valdybai, kuri joje įrengė komunalinius butus. Įgyvendinant restitucijos aktą, bendruomenė klebonijos pastatą paliko savivaldybei mainais už Kęstučio gatvėje 1992–1993 m. restauruotus ir grąžintus parapijos namus.

Toliau nuo evangelikų liuteronų klebonijos pastato stovėjusiame mediniame name Vytauto g. 51 sovietmečiu veikė Kretingos namų valdyba. Nepriklausomybės laikotarpio pradžioje privatizavus mieste esančius butus, namų valdyba buvo panaikinta. Prie senojo jos pastato pristatyta me mūriniame priestate nuo

1985 m. iki 1991 m. dirbo Kretingos rajono viešosios bibliotekos skaitytojų aptarnavimo skyrius. Pastatą rekonstravus, nuo 2018 m. jame veikia privati sveikatos priežiūros bendrovė „Diaverum“ hemodializės klinika, kurioje teikiamos sveikatos priežiūros paslaugos inkstų ligomis sergantiems miesto ir rajono gyventojams.

Sovietmečiu Vytauto gatvė dar labiau pailgėjo. Nutiesus atkarpą nuo kryžkelės su Melioratorių gatve iki pat ribos su Kluonalių kaimu ties Palangos–Šiaulių plentu, dabar ji siekia 2,4 km ilgio. Abipus naujosios gatvės atkarpos išaugo gamybinis-gyvenamasis kvartalas, kuriame iškilo Kretingos melioracijos statybos montavimo valdybos, Autobusų parko, Autotransporto įmonės, Komunalinio ūkio tarnybos, Kilnojamos specializuotų darbų kolonos, Kelių priežiūros tarnybos administraciniai ir ūkiniai pastatai, o arčiau Melioratorių gatvės pastatytuose gyvenamuosiuose namuose (bendrabučiuose) apsigyveno šių įmonių darbuotojų šeimos.

Įsibėgėjus 1991 m. pradėtai rajono statybos organizacijų privatizacijai, dauguma įmonių tapo akcinėmis bendrovėmis, buvo išskaidytos į mažesnius gamybinius vienetus. Taip melioracijos statybos valdybos bazėje atsirado statybos darbus vykdžiusios uždarnosios akcinės bendrovės „Damba“ ir „Edija“, kurios laikui bėgant likvidavosi. Ištuštėjusiose melioratorių administraciniuose ir gamybiniuose pastatuose veikė Savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos Kretingos rajono teritorinis gynybos štabas, įsikūrė uždarnosios akcinės bendrovės „Reismusas“, „Medrida“, „Vakarų spaustuvė“, „Edvas“, „Scandia Steel Baltic“, „KRETI“, „Vasare“, „Drena“,

(Nukelta į 6 p.)

Vytauto gatvės senosios atkarpos vaizdas nuo kryžkelės su J. K. Chodkevičiaus gatve 1962 metais. Pirmajame plane kairėje stovi žydo krautuvinininko namas, nugriautas tais pačiais 1962 m. Albino Kardoko nuotrauka iš Kretingos muziejaus ikonografijos rinkinio.

Senosios evangelikų liuteronų klebonijos pastatas 1962 metais. Albino Kardoko nuotrauka iš Kretingos muziejaus ikonografijos rinkinio.

Kartenos (Vytauto) gatvė – Kretingos miesto vartai

(Atkelta iš 5 p.)

kelios individualios įmonės, valstybės įmonės „Regitra“ Klaipėdos filialo Kretingos grupė ir kt.

Autobusų parkas ir komunalinė tarnyba buvo paverstos Kretingos rajono savivaldybės specialiomis įmonėmis „Kretingos autobusų parkas“ ir „Kretingos komunalininkas“, iš kurių pirmoji vėliau reorganizuota į uždarąją akcinę bendrovę. Šalia jų veiklą vysto akcinė bendrovė „Kretingos kelių tarnyba“, uždarosios akcinės bendrovės „Autotava“, „Edla“, „Kretingos būstas“, „Vieškelis“, „Kretingos smagratis“, „Terekas“. Ši bendrovė užsiima plastikinės taros pūtimo technologinės įrangos kūrimu ir gamyba. Joje sukurtos polietilentereftalato taros pūtimo mašinos ne sykį apdovanotos Lietuvos pramoninkų konfederacijos įsteigtu Aukso medaliu už novatoriškiausią Lietuvos metų gaminį.

Dar viena statybininkų organizacija – Kretingos statybos-remonto valdyba – veikė arčiau miesto centro, Vytauto g. 71. Po privatizacijos jos bazėje buvo įsteigta UAB „Sija“, o šiuo metu – UAB „Ringesta“. Ištuštėjusiame erdviame administraciniame pastate įsikūrė UAB „Kretingos šeimos medicinos centras“ filialas, UAB „Godana“ siuvykla ir kt.

Šalia senųjų vienaukščių tradicinės architektūros miesto pastatų, seniausioje Vytauto gatvės atkarpoje sovietmečiu buvo pastatyta keletas išvaizda ir tūriu išsiskiriančių statinių. Tai tipinis sovietmečio architektūros silikatinių plytų mūro Kretingos vartotojų bendrovės pastatas, kurio pirmajame aukšte veikė gastronomas „Akmena“, o antrajame administracinės ir buitinės bendrovės patalpos.

Šalia gastronomo išdygo Kretingos liaudies vartojimo gaminių įmonės „Akmena“ administracinis pastatas

Gatvės pradžia nuo Vytauto ir Trumposios gatvių kryžkelės. Kairėje – Joselio Joselovičiaus namas su balkonu (Kretingos teismo rūmai), už jo – vartotojų bendrovės pastatas. Jolantos Klietkutės nuotr., 2018 m.

Vytauto gatvės gyventojas verslininkas Šepšelis Kanas (sėdi dešinėje) su žmona Taube, vaikais Iciku (stovi kairėje), Roza, Zelta ir Zadechu XX a. 4 dešimtmečio pabaigoje. 1941 m. birželio 14 d. šeima buvo ištremta į Slobodskoj Reidą, Syktyvdinsko r., Komija (Rusijos Federacija). Šepšelis Kanas mirė tremtyje 1946 m. liepos 27 d., žmona Taubė – 1942 m. sausio 13 d., o vaikai iš tremties paleisti 1958 m. liepos 10 d. Nuotrauka iš Iciko Kano šeimos archyvo.

Kopyltstulpis šalia Kartenos (Vytauto) gatvės miesto šiaurės rytiniame pakraštyje, ties kryžkele su Melioratorių gatve, apie 1905 metus. Palangiškės fotografės Paulinos Mongirdaitės nuotrauka iš Kretingos muziejaus rinkinio.

su siuvykla. Nepriklausomybės laikais įmonei iširus, pastatą įsigijo Vidaus reikalų ministerija, įrengusi jame Kretingos rajono policijos komisariatą.

Belieka tikėtis, kad vykdant miesto centrinės dalies tvarkymo darbus istorinė Vytauto gatvės dalis atgims naujam gyvenimui, sugrąžins sovietmečiu išdraskytą senamiesčio dvasią, likdama viena pagrindinių miesto prekybos arterijų ir pėsčiųjų pamėgta senamiesčio zona.

Julius KANARSKAS
Istorikas, Kretingos muziejus